SRĐAN V. TEŠIN

Homokrévi krónikák

(Részlet)

Nos, épp az ilyen dolgokról kell beszélni. Csak az írók mesélnek róla. A többiek soha nem fognak, mert nem mernek. Hogy ne essen csorba a hírnevükön. Nehogy lerombolják a magukról alkotott képet. Ebben te lehagyod őket, mert te író vagy, te nem félsz kifejezni az életet olyannak, amilyen.

(Tiziano Scarpa)

1.

Pópa a szomszédos bejáratban lakott. Sokkal idősebb volt nálam. Idősebb a bátyámnál is. Egyke volt, és lerombolt minden előítéletet az önző, nárcisztikus egykékről. Egyszer egy csomóan megindultak a tömbünkből biciklivel cseresznyét lopni. Sreten bátyám nem akart elvinni. Azt mondta, kicsi vagyok, tűnjek el. „Kicsi vagy, tűnj el!" Amikor Pópa meglátott, ahogyan szomorúan álldogálok, és alig tudom visszatartani a könnyeimet, odalépett hozzám, leguggolt mellém, és azt mondta: „Gyere velem, Điđo." Aztán felültetett a fekete Partizan biciklije csomagtartójára. Átöleltem a derekát. Átvágtunk a vasúton, és a makadámúton haladva eljutottunk egészen a homokrévi határ azon részén ritkaságszámba menő szőlőültetvények egyikéig. Egy nagy, ágas-bogas cseresznyefa volt a tájékozódási pontunk. Rohantunk. Kavargott a por mögöttünk. Végül – sok rázkódás után – megérkeztünk úti célunkhoz. Leszálltam a biciklire, és szinte észrevétlenül lépkedtem a zajos sihederek mögött. Pópa megragadta a kezem. Álltunk a hatalmas lombkorona alatt. Könnyedén feltett az első vastagabb ágra. Aztán kihúzta a bőrszíjat a zöld, agyonra foltozott bermuda nadrágjából. Amikor felmászott a cseresznyefára, a derekam köré tekerve a szíjat a fához kötött. „Így nagyobb biztonságban leszel. Ne aggódj, dobálok majd cseresznyét az ingedbe, csak húzd

széjjel." És így boldogan ültem Pópa övével megkötve (vajon ki volt-e díszítve sarlóval, kalapáccsal és ötágú csillagokkal?), és ettem az édes, kissé túlérett, sötétvörös cseresznyét. (Pópa olyan magas volt, mint egy árbóc. Fiatalon halt meg. Sreten mesélte, hogy az orvosok rosszindulatú daganatot fedeztek fel a mellén, ami akkora volt, mint egy germersdorfi cseresznye. Nem mentem el a temetésére.)

2.

A moziba indulás előtt apám a mellkasomra tűzött egy aranyozott kitűzőt Tito aláírásával (a szabadkai Aurometal terméke). Többször óvatosan áthúzta a tűt a Zlatiborac gyapjúfonalán, amit anyám vett nekem azon a tavaszon Sirogojnóban, és odaöltötte. Először megálltunk Ramiznál, és vettünk két pohár pörkölt napraforgót. Pópa a Rada Trnić Popa Művelődési Ház előtt várt minket. Örültem neki. Apa a kézilabda-stadionba sietett. A teremlabdarúgó-torna bírája volt. Megbeszélte Pópával, hogy jöjjön el értem a *Hófehérke és a hét törpe* vetítése után. Anyám üzleti úton volt Szlovéniában, Sreten pedig a Luftikák csapatában játszott a tornán. Pópa leültetett a galéria alatti sorban, majd elment. Izzadság, penész és por maró szaga terjengett a művelődési házban. A rozoga székek nyikorogtak, valahányszor – akár a legóvatosabban is – megmozdultam. (Anya és apa szerelmi viszonya, amelyből Sreten bátyám és én is származunk, éppen ebben a teremben kezdődött meg.) Amint a mozigép kezelője lekapcsolta a villanyt a teremben, egy vékony, fehér öltönyös fiatalember ült mellém. Kisvártatva a vállamra tette a kezét, és megpróbálta letépni a kitűzőmet, de nem járt sikerrel. Mivel a tű meggörbült, sehogy sem tudta kiszakítani a pulóverből. Észrevettem, és halkan így szóltam: „Apa erősen odarögzítette, hogy ne essen ki." Aztán tovább rágcsáltam a napraforgót az újságpapírból készült tölcsérből, mintha mi sem történt volna. A fiatalember azonnal két-három ülőhellyel odébb ült. Ezután békében végignéztem a rajzfilmet. A türelmetlenebbek már a stáblista előtt elindultak a teremből. Pópa a kultúrház előcsarnokában várt rám. A kérdésére, hogy tetszett-e a film, leverten válaszoltam: „El akarták lopni tőlem Titót!" Hitetlenkedve nézett rám. Elmagyaráztam neki. Megkért,

mutassam meg a haszontalan fickót, aki mellettem ült a moziban. „Ott. A sarokban. A fehér öltönyös." Pópa két-három lépésben utolérte. „El akartad lopni Titót a gyerektől?" Csak ekkor jöttem rá, hogy ismerem ezt a sötét bőrű fiatalembert: falusi rendezvényeken láttam, amint népviseletben bánáti frisses kólót táncolt. „Nem én voltam, Pópa, anyámra esküszöm." Pópa undorodva legyintett, majd hátat fordított neki. „Menjünk fagyizni Omerhez." A homokrévi sétányon, a régi patika előtt egy ölelkező pár mellett haladtunk el. Pópa ismerte őket. Huncutul odaszólt a lányhoz: „Hol találtad ezt a bukott kapust?" Ezt annyira viccesnek találtam, hogy a turné után folyamatosan erről beszéltem apámnak. Csak otthon panaszoltam el neki, hogy egy fehér öltönyös alak megpróbálta ellopni tőlem Titót. Úgy tűnt, hogy – inkább csak magának – azt motyogja: „Na, mit képzel ez magáról? Hogy ő a Tollas Fehér Bora, a *Találkoztam boldog cigányokkal is* című filmből?

3.

Két bejárata volt a romos épületnek, amelyben laktunk. Azok a lakások, ahol Pópa lakott, egy szobával nagyobbak voltak, mint a mi bejáratunkban levők, bár ugyanolyan koszosak és csúnyák voltak. Egyedül ebben különböztek. (A mellettünk lévő lakásban élt a családjával Baka nagybácsi.) Az egyemeletes épület egy káprázatos parasztház helyére épült a háború után, amelyet a forradalmár fiatalok és párttagok porig romboltak. Ennek anyagából a kommunista hatalom később felépítette a kombinát ügyviteli épületét és a művelődési házat. Még a százéves eperfákat is kivágták, nehogy az egykori falusi kulák gazdagságára emlékeztessenek, aki most egy kis, hátsó udvari, vert falú melléképületben lakott. A lakások vizesgóc nélkül épültek, így a bérlők idővel bevezettették magukhoz a víz- és csatornahálózatot. Az udvaron fészereket és garázsokat építettek, mögéjük pedig kinti vécéket, melyeket a fehérrépán és a bürökön keresztül (amit mi „répuvának" és „gugutának" neveztünk) lehetett megközelíteni, egy lesimított földúton. Minden lakásra jutott egy-egy piszkos, büdös, fából készült vécé – összesen tíz volt –, mögéjük pedig a szemét kidobására egy sekély lyukat ástak, amit soha senki nem ürített

ki, így a hulladék évtizedeken át szép magasra halmozódott bennük. A szemétlerakó környéke volt a mi birodalmunk. Pópa, Sreten és a többi gyerek az épületből először egy házikót épített az akácfára, majd egy lövészárkot is ásott. Ide csak a kiválasztottak léphettek be. Egyszer a Belgrádból Homokrévbe költözött testvérpárt rávették, hogy vérre menően verekedjenek, azzal az ígérettel, hogy a győztest majd befogadják a bandába, és beengedik a házikóba meg a lövészárokba. A lánytestvér nyert. A fivérét, akárcsak engem és Pavlét annak idején, Pópa unszolására fogadták be. A fiús játékokban én voltam az „aranybolha". Képzelt németek ellen harcoltunk. Sreten azt mondta, hogy katonai komisszár leszek az egységükben. Nem akartam hentes lenni, mint a nagyapám, Georgije. Elsírtam magam. A bátyám érvelése, magyarázata semmit sem ért. Nem hittem neki, amikor azt mondta, hogy a katonai biztosnak nagy hatalma van. Zaklatottan indultam haza. Pópa megsajnált. „Hadd menjen, Cele, hadd legyen futár, meg bombás-harcos, mint Boško Buha. Điđo, te jó úttörő vagy, ugye?" A derekam köré tekerte az övét, és kézigránátok gyanánt apró díszkukorica-csöveket aggatott rá. Partizánkülönítményünk elindult a megszállt terület felszabadítására. Észrevétlenül haladtunk el a bozótkerítések mellett, áthatoltunk egy düledező disznóól maradványain, és a góré alá bújtunk. A lövészek megfeszítették íjaikat, és hegyeiken a nádra erősített, régi kerékről leszedett küllőkkel lőtték az ellenséget. A kutya vérfagyasztóan szűkölt. A hátába lőtt nyíllal futott a kapuhoz. Egy idős férfi rohant ki a házból. A fejét fogta, és jajveszékelt. „Engem öljetek meg, engem!", kiáltotta. Remegtünk a félelemtől, amikor egyenesen felénk indult, ordibálva, hogy „Mindent elvettetek tőlem, mit akartok még?" A különítményt a balul elsült bevetés után feloszlatták. Véget ért a háború. Pópa és Sreten úgy döntöttek, hogy kisfoci- és kosárlabdapályát építenek. Minden gyerek éjjel-nappal dolgozott. A felnőttek spontán módon csatlakoztak az építkezéshez ifjúsági munkaakciónk utolsó szakaszában. Egy agronómus a mezőgazdasági birtokon dolgozó traktorista segítségével vasból kapukat, libikókákat és hintákat is készített. Udvarunk teljesen új külsőt kapott. Amikor éppen nem volt foci- vagy kosárlabdatorna, akkor „csillingert" játszottunk. Ebben a játékban az egyik játékos elhajított egy botot, hogy ledöntse az egymásra sorakoz-

tatott konzervdobozokat (vagy „pixeleket", ahogyan mi neveztük őket), míg egy másik játékosnak össze kellett szednie és újra fel kellett sorakoztatnia őket, mielőtt a dobó odaszaladt a botjához, és lábbal bele nem rúgott. Pópa páratlan volt ebben a játékban. Amikor a földet megütötte a bottal, vagy csak meglendítette azt, Odin fiává, Thorrá vált. Soha nem vétette el. Megörököltem legyőzhetetlen botját, amit rengeteg faragással és metszéssel díszített, de már nem volt kivel csillingert játsszak. Én voltam az egyetlen fiú a leányzászlóaljban. Megtanultam ugrókötelezni és énekelni: „Karaván halad át a forró homokon, ifjú őrök vezetik őt, lelánccolva. Dum, dare, dare, dare, dum, dare, dare, dare, bum, ćiro, ćiro, ćiro…"

4.

Vida nagymama gyakran mesélt nekem rémtörténeteket kereszteletlen gyerekekről, lefejezésekről, akasztásokról, gyilkosokról, tolvajokról, tűzesetekről, balesetekről, betegségekről, lidércekről, kísértetekről, tündérekről, boszorkányokról, szellemekről, szörnyekről, vérfarkasokról, sárkányokról és vadállatokról. Nem féltem, amíg összegömbölyödve feküdtem mellette a zsámolyon a szomszéd udvarára néző ablak alatt, és egy veszélyes tündérkocsit képzeltem el, amibe az elcsábított fiúk szállnak be. Egyik kedvenc rémtörténete a kozákokról szólt, akik Bánátban a partizánok ellen harcoltak. „Szörnyű volt", mesélte a mama. Betörték a kaput, és kivont karddal hadonászva belovagoltak az udvarra. Ezalatt az SS-katonák átkutatták a házat. Vida mama kétéves elsőszülöttjével a karján tehetetlenül nézte, ahogy egy német katona felemeli a bölcsőből második, újszülött fiát, és megnézi, nincs-e valami elrejtve a kiságyában. Georgije papát letartóztatták és börtönbe zárták. Nem találtak partizánbázist vagy rejtett fegyvereket. (Vida mama haláláig átkozta Hitlert.) Nem volt ijesztőbb történet annál, mint hogy az ördög személyesen emelte ki apámat a bölcsőből. Gyakran jártam vele a szőlősbe. Útközben mesélt a fűben összegömbölyödve leskelődő kígyókról vagy a fák lombjában megbújó darazsakról. A lovak ezekben a történetekben mindig kínok között pusztultak el. Mérges kígyókra léptek vagy fejükkel darázsfészkeket ütöttek le. Amíg a mama cseresznyét szedett, ügyesen felmászva a

legmagasabb és legvékonyabb ágakra, addig én a Šojka műhelyében talált rádióantennával cserebogarakat kergettem. Ezek a kemény hátú bogarak voltak a kozákok, akikkel kardoztam. A padlásfeljáró egy villamossági műhelyen keresztül vezetett. A réztekercsek készítésére szolgáló tekercselő az asztalra volt erősítve. Ez volt az én „körhintám", amit a végtelenségig forgattam. A pult fölött volt egy üvegezett doboz, rajta ezzel a felirattal: „Boldog születésnapot, Veruška!" Csatlakoztatva az áramhoz ez a tábla neonreklámként világított és villogott. Nagybátyám Vida mama tűzhelyének a sütőjét is felhasználta a villanymotorok tekercseléséhez. Ez nem igazán tetszett a mamának. „Megég a rétesem miattad", állította. A szerszámokon, csavarokon, mindenféle kábeleken és egy csomó tönkrement készüléken kívül meztelen lányokat ábrázoló plakátok is voltak Šojka műhelyében. Miközben a falétrán másztam a padlásra, rendszerint egy barna hölgy melleire támaszkodtam, aki a Száva gumikat reklámozta. Vida mama néha azt mesélte, hogy Šojka feleségének, Anicának a mellei a vállán vannak. Aztán csontos ujjaival, görnyedt vállán megmutatta azokat a helyeket, ahol szerinte a nagynéném mellei vannak. Nem tudtam, hogy ez mit jelent. A nagybátyám – miután szüleim és bátyám beköltöztek a kombináttól kapott lakásba – háromtagú családjával a mama és a papa házának utcai szobájában lakott Ravni Bregben. Gyakran költöztek. Jöttek-mentek egyik napról a másikra. Šojkának több száz kislemeze volt, amelyeket egykor a homokrévi mozi üzemeltetői játszottak le filmvetítések előtt. Veruška húgommal napokig hallgattuk őket. Így énekeltük: „Gondoskodó szemed / Melegen ragyogjon örökké / Huanita édesanya / Ezért boldogan üdvözölünk téged!" (A mama zsebkendője szélével törölgette a könnyeit, miközben Az *Un Dia en la Vida* című filmet nézte.) Šojka bácsinak volt színes tévéje. Nekünk nem volt. Hozzájuk jártam nézni az *Odüsszeiá*t Bekim Fehmiuval a főszerepben. Az egyik epizódban „mumusok, csodabogarak és boszorkák" támadták meg, amelyek mintha csak Vida mama történeteiből ugrottak volna elő. Šojka bácsi apa nyomdokaiba lépett. Szeretett berúgni. A nagymama, amikor részegen látta őt, gyakran mondogatta neki: „Miért is nem dobtalak a Tiszába, amikor az oroszok elől menekültünk!" (A mama egyik legijesztőbb története arról szólt, hogy a részeg oroszok

sorra megerőszakolják az összes nőt a felszabadított falvakban.) Valójában a mama egy bizonyos magyar nőt hibáztatott nagybátyám sorsáért, aki vigyázott rá, miközben a mama éjjel-nappal varrt. A síró babának a dada mákteával átitatott pelenkát adott, hogy azt szopogassa. Šojka két napig aludt egyhuzamban. A mama állítása szerint ettől kezdve vonzotta az ivás. Gyerekként nyugodt volt, akár egy kislány. Szeretett „amerikai nagynénist" játszani húgával a fakapunál, az előkert földes részén. Ez a hely volt az én kedvenc játékhelyem is. Itt játszottam cowboyosat és indiánosat Emillel. Az összes műanyag figura, amivel harcoltunk, piros volt. Néha az iskolatársammal a górén játszottam. Itt a halmokban álló kukorica és a csutka volt a partizánbázisunk. Šojka Emil nagybátyja volt, így hozzám hasonlóan neki is megengedték, hogy a műhelyben kutakodjon. Izzófoglalatokat, ampermérőket, kapcsolókat és dróthuzalokat csentünk el. Mindent a veranda farácsaira szereltünk, és hadi rádióállomást készítettünk. Vida mama fegyverszünet idején uzsonnára hívott bennünket. Vastag és nehéz, román kerámiapoharakat adott nekünk kristálycukorral megszórt csirke- vagy kacsasárgájával. Addig kevergettük őket, amíg a cukor fel nem oldódott és a sárgája krémes nem lett. A mama néha cukrozott mákot szolgált fel nekünk tejjel. Ezt a specialitását bádogtányérokból ettük. Kanalaink szaporán karcolták a fémet. Emil mindig gyorsabb volt nálam. Utána a kinti vécére szaladtunk, ami a hátsó udvar végében állt, közvetlenül a kerítés mellett. Sreten a vécét jugoszláv együttesek, a YU-grupa, a Smak és az Atomsko sklonište plakátjaival borította be. Egy hűvös reggelen nem volt kedvem lemenni a téglaösvényen egészen a zord falyukig, így közvetlenül a nyári konyha ajtaja mellé vizeltem. Bágyadtan elméláztam, de egyszerre csak rám támadt egy liba. Rám ugrott, a földre döntött, és a bal szemem alatt megcsípett. Üvöltöttem, mint egy őrült. A liba úgy csapkodott a szárnyaival, mint Muhammad Ali. A mama odarohant, átkozta Hitlert, és teljes erejéből megütötte a libát egy fém fazékkal. A kábult liba megtántorodott és hanyatt esett. A mama megragadta a nyakánál fogva, és visszavitte a kerítéshez, ahonnan előtte kiszabadult. Még jobban sírtam, amikor rájöttem, hogy vér szivárog az arcomból. Azon a napon, noha nem ez volt a terv, tollas Muhammad Alit ebédeltünk. A mama egyébként szeretett

galamb- vagy pulykalevest főzni, vasárnaponként kakast vagy pulykát sütni, dióval a csőrében. Volt neki egy egész raj „néma" kacsája és libája is, amelyeket kukoricával tömött. Amikor az egyik hízott kacsa eltűnt, a mama arra gyanakodott, hogy szomszédja, Zorka ellopta. Felmászott a kétlábú falétrán, és benézett a szomszéd kiskonyhájának ablakán. Aztán fogta Baka nagybácsi legénykori esernyőjét, majd annak kampóját áthúzta a fedő fülén, amivel Zorka néni egy nagy fazekat borított le. Vida mama meg volt győződve arról, hogy szeretett, hájas kacsája volt a levesben. Ettől a szerencsétlen eseménytől fogva ők ketten nem beszéltek egymással, bár a „néma" kacsa ellopása soha nem nyert bizonyítást. Zorka néni a lekai iskola igazgatójának volt az édesanyja. A felesége, Zorica a tanító nénim volt. A nagybátyám és a nagynénám a keresztkomái voltak. Fiuk, Mita költő volt, és Újvidéken élt. Mentorát, Miroslav Antićot gyakran elhívta Homokrévbe. Nagyapám góréjába bújva néztem a tető alatt az idős és beteg költőt, ahogy a szomszéd udvarán játszott a kutyákkal, akár egy gyerek. A kutyámat Flokinak hívták, és Vida mamámtól kaptam abban az évben, amikor Georgije papám meghalt. Nagyapám halála után Sreten bátyám Vida mamához költözött. Az utcai szobában aludt, késsel a párnája alatt. Persze gyerekkorában ő is hallgatta a mama rémtörténeteit. A bátyám és én kereszteletlenek voltunk. Ez a tény rettenetesen bántotta istenfélő nagyanyánkat. Egy alkalommal, Lázár szombatján fűzfaággal a kezemben, haranggal a nyakamban elmentem vele a homokrévi templom körmenetére. Emiatt kommunista apám rettenetesen megharagudott rá. Megtiltotta neki, hogy a jövőben elvigyen a fűzfaszentelésre. A mama idővel egyre szenilisebbé vált. Mesélte, hogy az egyik rokona eladóként dolgozott, de arra nem emlékezett, hogy mit árult. A falra mutatott, én pedig felsoroltam mindent, ami eszembe jutott: mész, ecsetek, festék. A végén kiderült, hogy az emlegetett rokon egy vetőmaggyárban dolgozott, és pörkölt napraforgót árult. A napraforgófej-mintás „hengerek" juttatták eszébe, amelyekkel a kőműves Gyurika felesége nemrégiben a mama felújított nyári konyhájának falait díszítette ki. Egy marhapástétom-konzerv például az édesapja – a gazdag birtokos és a karlovai malom társtulajdonosa – ökreit juttatta eszébe. Elmesélte, hogy Georgija papa előtt egy szadista felesége volt, aki gyeplő-

be fogta. Úgy korbácsolta, mint egy állatot, miközben ő egy ökörfogatot húzott. Egy napon egy nagy, masszív, fából készült mákdaráló talapzatának támaszkodva találtam rá. Ujjával intett, hogy maradjak csendben. „Alszik", mondta. Arra gondoltam, hogy Šojka alszik a konyhában. Benéztem az üvegajtón, de senkit sem láttam kinyújtózva a kanapén. Lassan bementem. A kanapén egy katalógusból kitépett papírdarab hevert, amelyet Emil édesanyja adott a mamának. A mama egy konyharuhába csavarta a modellt. Amikor elmeséltem ezt az apámnak, a nagyanyámat, a nagybátyám beleegyezésével, elvitte az idősek otthonába. Néhány hónappal később, iskolából hazajövet, Pavle várt rám a buszmegállónál. Komoly volt. Félrehívott, messzire az utazódiákok zajos tömegétől. Elmondta, hogy Vida mama meghalt. Sok évvel a temetése után hallottam a szörnyű történetet, hogy egy alkalommal egy erőszakos öregember a fa sétabotjával fejbe ütötte. „Ettől halt meg", ezekkel a szavakkal fejezték be a történetet azok, akik ezt bizalmasan közölték. Apám azt mondta, az emberek hülyeségeket beszélnek. Vele ellentétben én nem utasítottam el teljesen a bizonyíthatatlan állításaikat. Vida mama sajnos szörnyű dolgokat élt át.

5.

„Kutyaként éltem, kutyaként is temessetek el", morogta Georgije nagyapám a kezemet szorongatva. Előtte hallottam, ahogy Šojka azt mondja neki, hogy Mila nagybátyja a koporsóban egészségesebbnek néz ki nála. (Mila nagypapa valódi neve Milán volt. Nagyapámat mindenki Đurának hívta, és kevesen tudták, hogy Georgije volt az igazi keresztneve.) A nagyapám bátyja Pesten tanulta ki a lakatos szakmát; egy gőzcséplő megbecsült mestere és tulajdonosa volt. Nagyapám több hentesbolt tulajdonosa volt Homokrévben, és fűtő egy tengerentúli hajón. Dolgozott hentesként Buenos Airesben és Cardiffban is. A nagykikindai „bélkészítő" munkavezetőjeként vonult nyugdíjba. Bánátban a debreceni kolbászáról volt ismert. Georgije nagyapa szeretett kocsmázni. Elitta a megörökölt vagyont és a nagy vágóhídi fizetését. Vida mama ezt sehogyan sem tudta megbocsátani neki. Szent Bertalan ünnepén megitta a pohár borecetet,

amit a háziasszony elé tett, hogy ha akarja, savanyítsa vele a levest. „Ez nem valami bor, testvér", kifogásolta Mila nagypapa. Kétszer nősült. Először valami Radojkával, másodszor pedig a karlovai elvált asszonnyal, Vidosavával. Azt mesélik, hogy egész életében Annát szerette. De megtiltották neki, hogy német nőt vegyen feleségül. Azt hiszem, emiatt kezdett el inni, és indult el a tengerentúlra a konstanzi kikötőből egy másik, idegen világba. Az utcán, a lépcsőn ülve mesélt a tengeri békákról, melyek akkorák, mint Šojka Fićója. Különben nagyon keveset beszélt. Az óceán mélyén lappangó óriási ökörbékákon kívül arról is mesélt, hogyan kínozták meg a németek és vertek szöget a körme alá a lágerben. Arra kényszerítették, hogy árulja el, hol rejtőzik az illegalitásban élő Rada Trnić. Nem ismerte be, hogy egy éjszaka a saját pincéjében bújtatta a nagykikindai partizánkülönítmény politikai komisszárját. Pópa hamarosan életét vesztette, bajtársai visszavonulását védve, akik az áldozatának köszönhetően sikeresen áttörték a német üldöző egységek gyűrűjét Simić tanyájánál. (Ugyanebben a pincében fog a papa – aki közben krumplit csírátlanít és válogat – unokája, Sreten a lépcső legmagasabb fokáról fejre esni, miközben partizános–németest játszik.) Nem tudni, milyen áron mentette meg a nagypapát – és sok más homokrévi polgárt – Rajko, az ismert kereskedő. (Azt pletykálták, hogy Anna apja, egy Volksdeutscher mentette meg a biztos haláltól, de ez egyszerűen nem volt igaz. Baka nagybátyám megint azt mondja, hogy a nagyapám azért került börtönbe, mert feketepiaci ember volt, a megszálló hatóságok engedélye nélkül marhákat vágott és húst árult. A megkínzását és a hősies viselkedését soha senki nem kérdőjelezte meg.) Amikor a felszabadítók bevonultak Homokrévbe, napokig együtt ivott az oroszokkal. A kerítés mellett sokáig állt egy olajzöld fadoboz a gránátoknak. Rohadni kezdett és kissé törött volt, de az orosz jelek még leolvashatóak voltak rajta. Vida mama megtartott a padláson egy kék színű, ütött-kopott fém fazekat is, amiből az oroszok ittak. Nem engedte, hogy játsszak vele. Megengedte, hogy elvegyem a régi teknőt, amelyben valaha kenyeret dagasztott. Indiai kenunak használtam. Fűtengeren hajóztam. Nagyapám azt is megengedte, hogy a padlásról levigyek egy fakalapácsot, amivel „pontokat" vert, amihez a szőlőt kötötte. (Ha a földet ütöttem vele, vagy meglendítettem a kalapácsot,

Odin fiává, Thorrá váltam.) A szüret előtt a nagyapám kivitte a hordókat, hogy megmossa őket. Néha egy nagy teknőben fürdött. Ha nem látta, akkor beledobtam Jackie szukámat is. Ők ketten áztatták magukat a savanyú, borszagú vízben. (Néhány évvel később Jackie lesz az én hűséges Flokim anyja.) Georgije papának egész almafahajtás-gyűjteménye volt. Valahányszor valamilyen lédús gyümölcsöt evett, elvetette a magját. A zárt verandán, a tornáckerítés teljes hossza mentén tucatnyi földdel tömött konzervdobozt sorakoztatott fel, melyekből vékony almahajtások magasodtak ki. Hitt abban, hogy képes lesz beoltani és elültetni őket a kertjében, ahol már egész sor termékeny gyümölcsfasor állt. Gyakran játszottam a régi sárgabarack lombkoronájában. Egyik reggel, amikor éppen alattam állt, néhány nagy, túlérett gyümölcsöt ejtettem a fejére. A micisapkája csupa folt lett. Nevetett a csacsiságomon. Akkor is nevetett, amikor a „harci" kalapácsommal elpusztítottam egy éretlen sütőtököt. A mama szomorúan sóhajtott fel a kár láttán. Nevetés közben rezgett a papa hasa. Akkor nem nevetett, amikor a barátja, az öreg csempész, Pakula biciklijének tömlőjéből kiloptam a szelepet. Sok helybeli jött, hogy a papa megjavítsa a biciklijét, vagy beragassza a gumiját. Tudta, hogy elloptam a szelepet Pakula gumijából. Megdorgált: „Ez nem játék." Az egyik kedvenc játékom a mákdarálás volt. Nagyszüleim megengedték a szomszédoknak, hogy használják a nagy mákdarálót, akik vagy aprópénzzel fizettek a szolgáltatásért, vagy „vámként" otthagytak egy-két maréknyi mákot a daráló mellett felakasztott vászonzacskóban. A nyári konyha elé, közvetlenül a mákdaráló fatalapzata mellé nagypapám egy szőlős barackot ültetett, ami meglepően gyorsan nőtt. Egyszer, amikor nagyapánk rajban keringő galambjait figyeltük, egy barackágon megláttunk egy levelibékát. Megkérdeztem nagyapámat, vajon ez a világoszöld béka megnő-e akkorára, mint azok a szörnyű tengeri békák, akikkel az utazásai során találkozott. A papa ahelyett, hogy válaszolt volna, csak ravaszul nevetett. A papa galambdúcához, amely a nyári konyha fölött volt, Šojka műhelyén keresztül lehetett feljutni. Baka bácsi és apám válaszfalakat és galambdúcajtókat készítettek szárított napraforgószárból. Néha felmentem a vadóc galambokhoz gabonát és kukoricát szórni egy nagy fém vályúba. A tetőtér földes padlójára évtizedek óta galambürülék rakódott

le. Egy viharos éjszakán a nyári konyha fala és oromzata hirtelen ledőlt, és magával rántotta nagyapám galambdúcát. Nagyapám felfogadott egy legfeljebb másfél méter magas – Gyurika nevű kőművest, hogy rendbe tegye a nyári konyhát. Baka bácsi és apám segített neki. Šojka bácsi közölte, hogy ő villanyszerelő mester, és nem akar a falazásban, vakolásban és a festésben részt venni. Nagyapám azt állította, hogy rossz volt az alap, és azért dőlt ki a fal, mert a házat egy török temetőre építették. Pavle azt javasolta, hogy azonnal kezdjünk el ásni nagyapám kertjében, és keressünk dukátokat a sírokban. Amikor elmagyaráztuk az ötletünket a papának, elvitt minket egy orgonához, amely alatt egy mésszel teli mély lyuk volt. Amikor felemelte a fedelét, békákat láttunk ugrálni az alján. Feladtuk a török arany keresését, amikor azt hallottuk, hogy a meszes gödörnél kétszer-háromszor mélyebbre kell ásni. Mielőtt a nyári konyha része összeomlott volna, ott töltöttünk legtöbb időt. Vacsora után a *Vidám este* című műsort hallgattuk. Például Živan Milić énekelte a *Što to šušti bagrem beli* című dalt, a mama kötögetett, én a háromlábú lovamat, a kukoricamorzsolót nyergeltem, a papa pedig egy selejtes malacot itatott a Smederevac tűzhely sütőjében melegített tejjel. Láttam, hogy nagyapám a nyári konyha üvegajtajához lökte Vida mamát. Bal kezével a nyakát fogta, jobbjával pedig pofozta. Csak akkor engedte el, amikor meghallotta a sírásomat. Felült a biciklire és elhajtott valahova. A mama nem sírt. Azt mondta nekem: „Ez semmi. Volt már rosszabb is." Elmondtam apának, hogy mi történt. Megvárta, míg a papa visszatér, majd elébe állt, és ordítani kezdett, mint a fába szorult féreg. A papa csöndben hallgatta a fia szidalmazását. Hallottam apámtól, hogy ha a papa még egyszer kezet emel Vida mamára, akkor majd „vele gyűlik meg a baja". Nem tudtam, hogy ez mit jelent. Nem sokkal később Georgije papa megbetegedett. Hallottam őt egy-két nappal a halála előtt, bocsánatot kért valakitől. Apa később elmondta, hogy a papa Argentínát és valami szerencsejáték-adósság körüli összetűzést emlegetett. Úgy tűnik, a papa kést rántott valakire. A borotvájával együtt temették el. A koporsót a testével két székre fektették, arra a kapu előtti helyre, ahol általában játszottam. Šojka részeg kollégája sikertelenül próbálta a szögeket beleverni a koporsó fedelébe. Baka bácsi elzavarta. A temetés után apám két narancsot adott

nagyapám éjjeliszekrényéből. Valamilyen narancssárga műanyag vödörbe tettem őket. Apa dühös volt, amikor meglátta, hogy mit tettem. Kivette a büdös vödörből a narancsokat, és kihajította a kertbe, egészen a szomszéd határát szegélyező akácokig, amelyek ismeretlen okból hirtelen kiszáradtak. A dal, amelyre nagyapám bánkódni szokott, az elszáradt akácvirágról szólt. Erről a dalról mesélt nekem, miközben egymás mellett feküdtünk a kukoricacsuhé-matracon, libatoll dunnával betakarózva, abban az ágyban, amelyikben egy késő délután meghalt, felidézve a régmúlt időket. Énekelj, Živan! „Mit susog a fehér akác / fonnyadt virágával? / Ha lágyan megérinti a szellő, / lelkemben megremegek. / És akkor eszembe jutnak az régmúlt napok / csodás idők, most hol vagytok? / Amikor a virágos ágak alatt voltam / én voltam a legboldogabb."

6.

Sreten bátyámmal ellentétben, amíg Jaukovóba nem költöztünk, ritkán voltam Nedin papa és Julka mama vendége. Sreten nagy csibész volt. Egyszer az ebédlőasztal alá bújt, és a mama szabóollójával levágta a papa ünnepi kalapjának szegélyét. Miután már mindenki sorra megszidta emiatt, fogta az övet, hurkot csinált belőle, felmászott a zsámolyra, levette a naptárat a falról, és átbújtatta a szög fejét az öv lyukán. Amikor Julka mama odajött, ijedten felsikoltott: „Nedo, ez felakasztotta magát!" Sreten csak akkor vette le hirtelen a nyakáról a szíjat, amikor a papa berohant, majd elkezdett csúfolódni és a nyelvét nyújtogatta. A mama kikapta a kezéből az övet, és elkezdte kergetni a szobában. Alig menekült meg a dühös öregasszony elől. A történtek után a nagyanyám azt mondta anyánknak: „Milica, ne hozd ide többet!" Az ő sarokházukban lakott Milenko nagybátyám is a családjával, mindaddig, amíg a hatalmas kert másik végében nem építette fel a saját házát. Pavle megismertetett a környékbeli srácokkal. Játszottunk a macskakövön, a gödrökben, az eperfán, az elhagyatott telken, ahol futballpályát építettünk és kosárpalánkot állítottunk, a nagybátyám traktorjain és kombájnjain, a szalmatárolón vagy a górában. Én voltam a legfiatalabb közöttük, az „aranybolha". Gyakran barangoltunk az ártér környékén vagy a közeli szőlő- és gyü-

mölcsöskertekben, hogy hálóval halat fogjunk a DTD-csatornából, hogy karbiddal durrogjunk, hogy szekéren csúszkáljunk a befagyott Salatár halastavon, hogy felfedezzük Keler kádját vagy az elhagyatott régi téglagyárat. Este lakomát rendeztünk: krumplit sütöttünk héjastól, tepertőt és zsírszalonnát ettünk, az utcán egy sikátorban csutkából és levágott kukoricaszárból gyújtott tábortűz mellett. (Az egyik ilyen lakomán Pavle – büntetésből a kosarunk elpusztításáért – bojtorjánból készített koronát tett annak a Batónak a fejére, aki néhány évvel később szőnyeget lopott a nagykikindai Belgrád áruházból, a Fićo tetejére téve; a hatalmas szőnyeg hosszabb volt, mint maga a Fićo, így az úttesten húzták maguk után; a népi milícia hamarosan elkapta. Amikor legények lettünk, elkezdtünk a „városba" járni, először a homokrévi moziba, ahol megnéztük a *Görög füge*t meg a kung-fu nyomorék nagymesterét. A spagettiwesternek, az erotikus vígjátékok és a hongkongi filmek képezték a nyolcvanas évek elején a kulturális életünk csúcsát). Az újonnan épült családi házammal szemben található romos épületben játszottunk. Úgy bújkáltunk az elhagyatott gyümölcsösben és szőlősben, akár a dzsungelben. Aztán azt a romos parasztházat megvásárolta egy óceánjáró nyugalmazott kapitánya, aki állítólag a világ összes tengerét és óceánját bejárta. Ekkor még nem tudta, hogy Homokrév legkegyetlenebb kalózaival találja szemben magát. Csalódottan, hogy játszótér nélkül maradtunk, úgy döntöttünk, hogy háborút indítunk a megszálló ellen. Először több száz lyukat ástunk, és ezekbe rejtettük el a kinti vécéből származó „aknákat". Egész nap vödrökben hordtuk a szart, óvatosan beleöntöttük a lyukakba, majd elástuk. Ezután különféle gyomnövények magjait gyűjtöttük, és elültettük az egyébként is elhanyagolt kertbe. A tengerész a földjét tisztítva gyakran esett aknamezőbe. Mérgesen, mint egy kutya, a világ összes nyelvén káromkodott, miközben a csizmája büdös és ragacsos talpát tisztította. Úgy jósoltuk, hogy a legrosszabb még hátravan, amikor majd tavasszal sikertelenül kezd megbirkózni a vadfűzzel, a nagy levelekkel, a selyemmályvával, a mezei zsurlóval, a réti lórommal, a csillagpázsittal, a fehér mustárral, a bojtorjánnal, a tarackbúzával, a sövényszulákkal, a mezei aszattal, a disznóparéjjal, a bürökkel és az acsalapuval. Ez volt a mi bosszúnk az idegen hódító ellen. De hamarosan egy egészen másfajta

szórakozás kötötte le a figyelmünket. A nagybátyám gépműhelyében tyúktojást „öntöttünk". Fecskendővel és tűvel eltávolítottuk a tojás sárgáját és fehérjét, a helyére pedig gittet fecskendeztünk. Azt akartuk, hogy a mieink legyenek a falu legkeményebb tojásai. Csak kevés embert sikerült becsapnunk az „öntöttünkkel". Egy alkalommal Pavle nehezen tudta eltávolítani a beégett tűt a fecskendőből. Leültem mellé a betonlépcsőre, és néztem. Húzta, ahogy csak bírta. A tű hirtelen leesett, és a combomban kötött ki. Majdnem elájultam a hirtelen támadt éles fájdalomtól. Pavle fürdőszobájába rohantunk. Segített kihúzni a tűt a lábamból. Aztán fogta a Vim mosogatóport, és erőteljesen a tenyeréhez kocogtatta a dobozt. Mosószerrel akarta kimosni a sebemet. A fedél azonban hirtelen kinyílt, és az összes por a számba került. Minél jobban öblítettem, annál több hab jött ki a számból. Kiszaladtam a fürdőszobából az udvarra és köpködni kezdtem mindenfelé. Pavle fogta a fejem, miközben én habsugarakat lövelltem ki magamból. A végén tehetetlenül a cseresznyefának dőltem, megbénultam a vimes habtól. Pavle rémülten ült a lábamhoz. Ekkor lövés dördült el egy sörétes puskából. Nagybátyám kikukucskált a tető alól. „Seregélyek", mondta, és eltűnt a befejezetlen padlástér sötétjében.

7.

Nagybátyám TAM Pionirja lassan haldokolt, rozsdás acél keréktárcsái félig a földbe süllyedtek. Nem tudni, hogy ki törte be nemrég a szélvédőjét. Az oldalajtók ablakai sem voltak meg. Az olajzöld szín már csak helyenként volt felismerhető a bádogon. A pótkocsiján egy csomó felismerhetetlen fémhulladék halmozódott. A széthullott kamionülésből kilátszottak a rugók. Ott ültem a kormánykeréknél, melyet nem bírtam elmozdítani se balra, se jobbra. Pavle azt mondta: „Lőszer nélkül maradtunk, ezért fel kell másznom a tetejére, és onnan lőni légvédelmi fegyverrel." Ügyesen felmászott a kabin tetejére. Az ellenség még erősebben lőtt ránk. Elkiáltotta magát: „Csukd be az ajtót". Nem csuktam be. Még egyszer azt kiabálta: „Csukd be az ajtót." Nem csuktam be mindjárt. Nem tudom, miért tétováztam. Elfeküdtem a szétfeslett, büdös ülésen, és nagy nehezen el-

értem a kilincset. Nagy robajjal becsaptam. Pavle fájdalmasan felkiáltott: „Jaj, az ujjam, az ujjam!" Az ajtókeret és a kabin között vér folyt. Meghallván a jajveszékelést nagyapám, Neda és Julka nagyanyám kiszaladtak a házból és odafutottak a kisteherautóhoz. Pavle őrjöngött fájdalmában, a hüvelykujja mintha satuba lett volna szorítva. Nagyapa kinyitotta az ajtót és karjába vette a harcostársamat. Pavle egész tenyere véres volt. A papa feltette a Partizan csomagtartójára. Elmentek az orvosi rendelőbe. Nem jöttem ki a Pionirból. Nagyanyám időnként mérgesen rám nézett. Pavle azonnal megkeresett, amint visszatért az orvostól. Én továbbra is a kabinban bujdostam. Mellém ült. Megmutatta a bekötött hüvelykujját: „Nézd." Nagyapa és nagyanya mondták, hogy jöjjünk ki a hadi járműből. Megtiltották, hogy játsszunk a bácsikám hulladéklerakó-helyén és a nagyapám kovácsműhelyében. Nagyapa átölelt mindkettőnket. Azt mondta: „Ti harcosok vagytok. A harcot nem adjuk fel egy sérült hüvelykujj miatt." Felemelte bütykös kovácskezét, és megmutatta a hüvelykujj nélküli tenyerét. Forgatta a szemünk előtt, közelített és távolított. Pavle a nagyapám négyujjú tenyeréhez tartotta az ő bekötözött ujját. Azonnal egyértelművé vált. Számunkra, pionír-harcosok számára, a nagyapánk hős volt, aki a megszállókkal folytatott harcban elveszítette a hüvelykujját. (Néhány évvel később a demencia elvette az ítélőképességét, ahogy annak idején a kovácskalapács levágta a hüvelykujját. Pavle és én vittük a nehéz fenyőfa keresztet a halotti menet élén.)

KECSKÉS Ildikó fordítása